

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Бойка Віталія Володимировича

«Формування господарського механізму розвитку сільських територій в системі економічної безпеки держави», що подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами і темами

Докорінні економічні перетворення, що відбуваються у вітчизняній економіці, призвели до появи істотно нових проблем в системі економічної безпеки держави, які потребують теоретичного розуміння та розробки практичних рекомендацій щодо їхнього вирішення. Розвиток аграрного сектору та підвищення його експортного потенціалу є однією з найбільш вагомих тенденцій трансформації економічних відносин в Україні починаючи з 2014 року. Дискусії щодо доцільності підтримки зазначеної сфери державою тривають і будуть тривати в залежності від кола зацікавлених осіб і відповідної цільової аудиторії, однак розвиток сільських територій є безсумнівною необхідністю і вагомим елементом системи соціально-економічної безпеки макрорівня. Враховуючи значний відсоток сільського населення і демографічні процеси, які мають негативний тренд в цілому на загальнодержавному рівні, формування науково-методичних підходів та практичних рекомендацій з розвитку сільських територій в контексті економічної безпеки держави є об'єктивною необхідністю.

Сучасні дослідження питань економічної безпеки держави та розвитку сільських територій спрямовані, як правило, на оцінювання їх рівня та розробку заходів загального характеру. Поза увагою залишаються питання

пов'язані із формуванням господарського механізму розвитку сільських територій, підвищенням ефективності використання їх природно-ресурсного потенціалу у контексті зміцнення продовольчої безпеки держави, вирівнюванням просторово-територіальних диспропорцій. Однак, саме ці питання є пріоритетними і вирішення їх сприятиме забезпеченню реалізації інтересів держави у сфері економічної безпеки.

Поточний стан наукового опрацювання проблемних аспектів, а також недостатня кількість досліджень у даному напрямку вимагає конструктивного узагальнення та систематизації теоретико-методичних і прикладних засад формування господарського механізму розвитку сільських територій в системі економічної безпеки держави, тому можна стверджувати, що тема дисертаційної роботи В.В. Бойка є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

На користь актуальності та наукової цінності питань, які розглянуто та вирішено у дисертації В. В. Бойка свідчить використання результатів дисертаційної роботи під час виконання держбюджетних наукових тем. У межах тематики наукових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень: «Проект щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» (номер державної реєстрації 0117U004190); «Пріоритети реформування державної регіональної політики» (номер державної реєстрації 0115U003113); «Економічний розвиток України та економічна безпека держави» (номер державної реєстрації 0115U003109); «Перспективи та загрози розвитку реального сектору економіки України в умовах макроекономічної нестабільності» (номер державної реєстрації 0116U001482); «Державна політика розвитку та реформування реального сектору економіки України у забезпеченні відновлення економічного зростання» (номер державної реєстрації 0117U004184).

У межах тематики досліджень Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в місті Львові «Формування

господарського механізму розвитку сільських територій та вирівнювання просторово-територіальних диспропорцій соціально-економічної безпеки України» (номер державної реєстрації 0116U004401).

У межах досліджень: економічного факультету Львівського національного аграрного університету на 2016-2020 роки «Організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та села» (номер державної реєстрації 0116U003176); Львівського торговельно-економічного університету «Фінансові механізми та інструменти подолання дисбалансів соціально-економічного розвитку України» (номер державної реєстрації 0115U004165); Бердянського університету менеджменту і бізнесу «Фінансовий механізм забезпечення сталого розвитку соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0111U004341).

***Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень,
висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і
новизна***

Наукові положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертаційній роботі базуються на фундаментальних положеннях економічної науки, забезпечуються застосованою методологією дисертації, проведенням критичним аналізом вітчизняних і зарубіжних джерел з досліджуваних питань, законодавчих та нормативних актів, даних офіційних матеріалів Державного комітету статистики України тощо.

У процесі дослідження В. В. Бойко використав ґрунтовний теоретичний базис, а саме: фундаментальні положення безпекознавства, інституційної теорії, теорії розвитку. Емпіричним базисом дослідження є результати дослідження автора на основі аналізу розвитку сільських територій.

Для вирішення поставлених у дисертації завдань автором було використано такі наукові методи: історичного пізнання (п. 1.1); індукції та дедукції (п. 1.2); аналізу та синтезу (п. 1.3); наукового узагальнення (п. 1.2, п. 1.3, п. 2.2); структурно-функціональний (п. 2.1); систематизації (п. 2.2); абстрактно-логічний (п. 2.3); порівняльного аналізу (п. 3.1); експертного опитування (п. 3.1, п. 3.2, п. 3.3, п. 3.4); SWOT-аналізу (п. 3.2); економічної діагностики (п. 3.3); головних компонент (п. 2.2, п. 3.4); статистичного групування (п. 3.1, п. 3.2, п. 3.3, п. 3.4); стратегічного аналізу (п. 4.1); системного проектування (п. 4.2, п. 5.2); стратегічного управління (п. 4.3); монографічний (п. 5.1); економетричного моделювання (п. 5.3).

До основних результатів дисертаційної роботи, які містять наукову новизну, слід віднести низку теоретико-методологічних і прикладних засад формування господарського механізму розвитку сільських територій в системі економічної безпеки держави, а саме:

автором запропоновано методологічний підхід до формування господарського механізму розвитку сільських територій в системі економічної безпеки держави на засадах виокремлення таких структурних елементів цього механізму, як економічний блок, організаційно-управлінська надбудова, суспільно-соціальна підсистема і технічний апарат, взаємодія яких спрямована на підсилення дії економічних законів, захист економічних інтересів держави і суспільства у сфері якості життя та поступу сільських територій, розвиток продуктивних сил і досягнення соціальної справедливості, вирівнювання просторово-територіальних диспропорцій, узгодження суспільних інтересів і розв'язання соціально-економічних суперечностей, збереження та захист природних ресурсів, а також забезпечення продовольчої безпеки держави (стор. 102-111);

поглиблено науковий підхід до типологізації загроз функціонуванню господарського механізму розвитку сільських територій, який передбачає врахування структурно-функціонального аспекту, що дозволило здійснити

диференціацію загроз, визначити причини їх виникнення, узагальнити характеристики та наслідки прояву (стор. 130-136);

обґрунтовано детермінанти економічної безпеки розвитку сільських територій, а саме політико-управлінські, організаційно-економічні, техніко-технологічні, соціально-культурні та природно-екологічні, орієнтація на управління якими формує передумови для мінімізації системних недоліків державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку сільських територій та покращення достовірності інформаційного базису розробки пропозицій щодо підвищення ефективності реалізації прикладних засад цієї політики (стор. 220-222);

розроблено науково-методичні засади стратегічного планування розвитку сільських територій в умовах посилення критичних просторово-територіальних дисбалансів, шляхом формування стратегії взаємоузгодження державної політики забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку сільських територій, яка передбачає обґрунтування пріоритетів, механізмів та інструментів цієї політики на засадах посилення концентрації та ефективного використання ресурсних потужностей сільських територій, збалансування економічної, соціальної та екологічної сфер останніх, мінімізації ризиків ірраціонального використання природно-ресурсного потенціалу та зниження негативного впливу антропогенного навантаження на екосистеми сільських територій (стор. 324-333);

удосконалено інструментарій державної політики активізації господарської діяльності на сільських територіях, за рахунок розширення складу інструментів та засобів комплексної горизонтально-вертикальної диверсифікації цієї діяльності в сільськогосподарській та несільськогосподарській сферах на засадах дотримання принципів адекватності, оптимальності, інваріантності, інноваційності та інклюзивності (стор. 367-374);

набув подальшого розвитку організаційно-економічний інструментарій реалізації потенціалу сільських територій у контексті зміцнення продовольчої безпеки держави, що передбачає застосування засобів економетричного моделювання для визначення істотних факторів підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь (стор. 388-392).

У роботі є ряд інших конкретних наукових розробок та положень, що містять наукову новизну та спрямовані на активізацію процесів розвитку сільських територій в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеної автором роботи, є достатньо повними і обґрунтованими з високим ступенем наукової аргументації та новизни.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 517 сторінок, із них основний зміст викладено на 367 сторінках. Дисертація містить 49 рисунків (у тому числі 6 рисунків на окремих сторінках) та 48 таблиць. Список використаних джерел налічує 355 найменувань і розміщений на 35 сторінках. Дисертаційна робота містить 11 додатків на 78 сторінках.

У вступі здобувачем наведено достатній рівень обґрунтування вибору теми дослідження та вмотивовано її актуальність, сформульовано мету та основні задачі, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, представлено дані щодо їх апробації і впровадження.

У *першому* розділі автор охарактеризував еволюцію розвитку та парадигму системи економічної безпеки держави і визначив місце та роль сільських територій у її забезпеченні. Детальну увагу приділено

господарському механізму розвитку сільських територій як об'єкту дослідження в системі економічної безпеки держави та висвітлено його зміст, функції та роль.

У *другому* розділі здійснено типологізацію та наведено характеристику загроз функціонуванню господарського механізму розвитку сільських територій. Детально представлено методологію дослідження економічної безпеки розвитку сільських територій та відповідний світовий досвід у контексті реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки.

У *третьому* розділі наведено сучасні тенденції розвитку сільських територій та визначено основні детермінанти їх економічної безпеки. Проаналізовано ефективність державної політики забезпечення економічної безпеки в сфері розвитку сільських територій та здійснено її оцінювання з використанням інтегрального показника. Визначено структурну недосконалість і ресурсну неспроможність системи економічної безпеки держави реалізувати покладені на неї функції на макро- та мезорівнях.

У *четвертому* розділі розроблено заходи з стратегічного проектування господарського механізму розвитку сільських територій з визначенням стратегічних пріоритетів покращання інституційного базису безпеки функціонування такого механізму і його удосконалення у контексті економічної безпеки. Запропоновано стратегію взаємоузгодження державної політики забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку сільських територій.

У *п'ятому* розділі обґрунтовано шляхи вдосконалення бюджетно-фінансового забезпечення розвитку сільських територій та запропоновано напрями диверсифікації господарської діяльності на цих територіях як інструменту мінімізації ризиків економічної безпеки. Сформовано організаційно-економічні засади реалізації потенціалу сільських територій у зміцненні продовольчої безпеки держави.

Завершується робота розгорнутими висновками, які базуються на отриманих результатах і є логічними та аргументованими.

У додатках наведено результати апробації розроблених автором методик. Серед них необхідно виділити методику оцінювання економічної безпеки розвитку сільських територій та підходів до аналізування ефективності державної політики забезпечення економічної безпеки, а також рекомендації щодо покращання інституційного базису розвитку сільських територій, вдосконалення організаційно-економічного інструментарію зміцнення продовольчої безпеки держави та взаємоузгодження державної політики забезпечення економічної безпеки і сталого розвитку сільських територій.

Робота якісно структурована, наведені пропозиції розроблені на основі використання теоретичних положень фундаментального характеру і містять сукупність результатів, яким притаманна наукова новизна. Дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею, а її змістове наповнення відповідає паспорту спеціальності 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях та їх відповідність встановленим вимогам

Результати дисертаційної роботи представлені автором у 1 одноосібній монографії, 5 колективних монографіях, 25 статтях у наукових фахових виданнях України (з них 2 в електронних наукових фахових виданнях, 8 у виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз, у тому числі одна у виданні, що входить до наукометричної бази SciVerse Scopus і 2 – до наукометричної бази Web of Science (Thomson Reuters)), 3 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, 27 публікаціях апробаційного характеру, 2 аналітичних доповідях. Кількість публікацій є достатньою для

висвітлення результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук згідно існуючих вимог.

Основні наукові положення і результати досліджень доповідалися та були апробовані на 27 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також 2 круглих столах.

Отже, ознайомлення зі змістом дисертації, науковими публікаціями та авторефератом дає підставу стверджувати, що викладені положення та результати дисертаційної роботи базуються на вагомому теоретичному та інструментальному фундаменті, є достовірними, обґрунтованими, такими, що пройшли необхідне обговорення у наукових колах та різні форми апробації.

Зміст, обсяг та рівень опублікованих матеріалів дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам.

Значущість результатів дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх подальшого використання

Дисертація Бойка В. В. є самостійним завершеним науковим дослідженням, результати якого характеризуються практичною значущістю в контексті можливості їх застосування державними інституціями в процесі формування та покращення параметрів економічної безпеки держави та розвитку сільських територій. Ступінь впровадження рекомендацій автора та окремих результатів дослідження підтверджено відповідними документами установ та організацій: Міністерством аграрної політики та продовольства України (довідка № 37-23-15/18155 від 01.08.2017 р.); Національним інститутом стратегічних досліджень (довідка № 293/597 від 05.09.2017 р.); Торгово-промисловою палатою України (довідка № 3313/24.0-7.3 від 18.10.2017 р.); Національною асоціацією сільськогосподарських дорадчих служб України (довідка № Д-240217-01/01 від 24.02.2017 р.); Волинською обласною державною адміністрацією (довідка № 2790/17/2-15 від 30.12.2015 р.); департаментом агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 21-141/0/17/019.4.1 від

23.01.2017 р.); департаментом агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 03-1814 від 28.08.2017 р.); Маневицькою районною державною адміністрацією (довідка № 3831/37/2-15 від 28.12.2015 р.); Інститутом аналізу державної та регіональної політики (довідка № 17-56 від 05.07.2017 р.); Львівською обласною асоціацією малого і середнього підприємництва (довідка № 28/16 від 14.09.2016 р.); Довжицькою сільською радою Маневицького району Волинської області (довідка № 220/01-13 від 06.09.2017 р.).

Теоретична значущість отриманих у дисертаційній роботі Бойка В. В. результатів полягає у розробці теоретико-методологічних основ формування господарського механізму розвитку сільських територій в системі економічної безпеки держави.

Окремі теоретичні та методологічні положення дослідження використовуються в навчальному процесі Львівського національного аграрного університету при викладанні навчальних дисциплін «Економічна безпека» та «Соціально-економічний розвиток сільських територій» (довідка № 01-27-03-945 від 05.09.2017 р.).

У цілому, основні положення і рекомендації дисертації є теоретично доведеними та ґрунтуються на результатах проведених досліджень.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Бойка В. В. написана грамотною українською мовою. Дисертація характеризується логічною послідовністю викладеного матеріалу, а отримані наукові результати та висновки забезпечили досягнення поставлених автором мети і завдань дослідження. Дисертація є завершеною працею, що виконана автором особисто. Основні положення наукової новизни є достатньо обґрунтованими, мають теоретичну і практичну цінність, а також відповідають встановленим вимогам до докторських дисертацій. У пунктах наукової новизни автором визначено чим саме отримані наукові положення, розробки та рекомендації відрізняються від вже існуючих. Зміст та наукові розробки дисертації повністю

відповідають паспорту спеціальності 21.04.01 – економічна безпеки держави (економічні науки). У цілому дисертація має достатній рівень апробації та практичного впровадження її результатів, є завершеною науково-дослідною роботою, що характеризується високим рівнем наукової новизни.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Зміст автореферату та його структура повністю відповідають основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи. Це дає змогу зробити висновок щодо їх ідентичності.

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення

Попри загальну позитивну оцінку результатів наукового дослідження Бойка В. В., дисертаційна робота не позбавлена зауважень і дискусійних положень, що можуть стати предметом обговорень під час захисту:

1. На рис. 1.2 (с. 69 дисертації) автором наведено структурну будову системи економічної безпеки держави. Потребує пояснення та деталізації, яким чином буде здійснюватися адаптація до умов зовнішнього середовища і які саме адаптаційні механізми та підходи можуть застосовуватись при взаємодії системи економічної безпеки держави із зовнішнім середовищем.

2. При дослідженні взаємозв'язку між розвитком сільських територій та економічною безпекою держави (рис. 1.4 на с. 91 дисертації) автором виділено такий елемент, як формування міжгосподарських регіональних кластерів. Доречно було б зупинитися на перспективах розвитку зазначених об'єднань безпосередньо у контексті економічної безпеки окремих територій та стисло охарактеризувати проблеми їх формування та розвитку.

3. У п. 2.1 на рис. 2.3 (с. 134 дисертації) автор наводить узагальнену характеристику загроз недосконалості інституційного середовища функціонування господарського механізму розвитку сільських територій, що має важливе значення для реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки в сільській місцевості. Однак, за представленими

матеріалами складно визначити позицію автора щодо трактування неформальних інститутів та виокремити їх специфіку саме у сфері розвитку сільських територій.

4. Для вирішення проблеми оцінювання економічної безпеки розвитку сільських територій автором розроблено відповідну економіко-математичну модель (підрозділ 2.2 формула 2.33 с. 174-175 дисертації). Однак, ця модель лише опосередковано враховує бюджетно-фінансові аспекти забезпечення розвитку сільських територій, що є важливими для процесів формування економічної безпеки.

5. У підрозділі 3.3 дисертації при аналізі ефективності державної політики забезпечення економічної безпеки в сфері розвитку сільських територій автор досить багато уваги приділяє нормативно-правовому регулюванню зазначеного процесу на макро- і мезорівнях, однак практично не досліджує реалізацію положень Закону України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” та вплив реформи децентралізації на ефективність державної політики забезпечення економічної безпеки в сфері розвитку сільських територій.

6. У дисертації представлено значний за обсягом інструментарій, який доцільно використовувати при реалізації структурних змін господарського механізму розвитку сільських територій у розрізі функцій системи економічної безпеки держави (табл. 4.2 с. 310). Ці інструменти є дуже різними за призначенням та умовами застосування, тому об’єктивно виникає питання наскільки коректним є поєднання в одній сукупності дуже різних за змістом, сутністю та характером використання управлінських інструментів?

7. У межах формування організаційно-економічних засад реалізації потенціалу сільських територій у зміцненні продовольчої безпеки держави (підрозділ 5.3) автором запропоновано відповідний організаційно-економічний інструментарій з виділенням трьох блоків – інституційного, економічного та екологічного (рис. 5.8 с. 390). Водночас, не конкретизовано на основі яких інструментів буде нівелюватись опортуністична поведінка

суб'єктів господарювання в аграрній сфері, що дестабілізує процеси забезпечення продовольчої безпеки держави.

Водночас, висловлені зауваження не зменшують високий рівень вагомості отриманих наукових результатів і загалом позитивної оцінки дисертаційної роботи Бойка В. В.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Бойка В. В. «Формування господарського механізму розвитку сільських територій в системі економічної безпеки держави» за своїм змістом відповідає паспорту спеціальності 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки). Зміст і структура дисертації відповідають визначеній меті, що дозволило вирішити важливу наукову проблему, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо формування господарського механізму розвитку сільських територій в системі економічної безпеки держави. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконана на актуальну тему, відзначається науковою новизною і практичною значимістю результатів, викладена згідно вимог наукового стилю з кваліфікованою інтерпретацією основних положень, які впливають із власних досліджень автора.

Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням, висновкам і пропозиціям, що викладені в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені дисертантом в авторефераті, належним чином розкриті та обґрунтовані в самій дисертації.

Положення та результати дисертаційної роботи відповідно до чинних вимог опубліковані в одноосібній монографії автора, колективних монографіях, фахових наукових виданнях (у тому числі у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних), зарубіжних наукових періодичних виданнях та апробовані на міжнародних і вітчизняних наукових конференціях. Наукові розробки, що містяться в дисертації мають належний рівень практичного впровадження.

Відзначені факти дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота Бойка В. В. “Формування господарського механізму розвитку сільських територій в системі економічної безпеки держави” є завершеним науковим дослідженням, що відповідає діючим вимогам, які встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, відповідно до пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року зі змінами і доповненнями, а автор дисертаційної роботи – Бойко Віталій Володимирович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
Хмельницького національного університету
Міністерства освіти і науки України

Є.М. Рудніченко

Підпис Рудніченка Є.М. засвідчую:

проректор з науково-педагогічної роботи
Хмельницького національного університету
Міністерства освіти і науки України

С.А. Матюх